

ШАДСЬКИХ Ю. Г.

ПСИХОЛОГІЯ І ПЕДАГОГІКА

Навчальний посібник
для студентів вищих закладів освіти

2-ге видання, виправлене

Видавництво ПП “Магнолія 2006”
Львів 2025

УДК 37.015.3
ББК 88.840
Ш 17

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

Гриф надано Міністерством освіти і науки України

Рецензенти:

Д. Р. Пачковський – кандидат психологічних наук, доктор соціологічних наук, професор (Львівський національний університет ім. І. Франка);

М. П. Салаш – кандидат філософських наук, доцент (Українська академія друкарства).

Шадських Ю. Г.

Ш 17 Психологія і педагогіка: Навчальний посібник. – 2-ге вид., виправ. – Львів: ПП“ Магнолія 2006”, 2025. – 320 с.

ISBN 966-8340-54-х

Посібник допоможе сформувати у студентів систему знань про психіку особистості як найвищу цінність суспільства, усвідомити сутність механізмів психічних процесів, станів, якостей особистості як підвалин її формування в процесі виховання, навчання та освіти.

Для викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 37.015.3
ББК 88.840

ISBN 966-8340-54-х

© Ю.Г. Шадських, 2025
© ПП "Магнолія 2006", 2025

Зміст

ВСТУП	6
Розділ I. ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ	10
Тема 1. Вступ до психології	10
1.1. Предмет психології	11
1.2. Психологія в системі наук	13
1.3. Розвиток психології як науки	16
1.4. Школи, напрями та основні концепції психології	18
1.5. Методи і принципи психологічної науки	22
Тема 2. Біопсихічні властивості людини	27
2.1. Розвиток психіки у філогенезі та онтогенезі	28
2.2. Психологія конституціональних відмінностей	35
2.3. Психіка та особливості будови мозку	42
2.4. Свідомість як вищий рівень розвитку психіки. Свідоме і несвідоме	46
2.5. Темперамент	50
Тема 3. Психосоціальні властивості людини	54
3.1. Характер	54
3.2. Здібності	59
3.3. Пізнавальні процеси	61
3.4. Емоційно-вольові процеси	73
Тема 4. Потреби, мотиви, поведінка	81
4.1. Потреби	81
4.2. Мотиви і мотивація	85
4.3. Поведінка	89
Тема 5. Розвиток особистості	92
5.1. Поняття "людина", "особистість", "індивід", "індивідуальність"	93
5.2. Теорії особистості	95
5.3. Психологічна структура особистості	98

5.4. Саморегуляція особистості	100
5.5. Спрямованість особистості	102
Тема 6. Я-концепція. Психологічний захист	104
6.1. Самосвідомість	104
6.2. Я-концепція	107
6.3. Психологічний захист та його механізми	113
Тема 7. Міжособистісні стосунки, спілкування	120
7.1. Психологія груп	120
7.2. Особистість у групі	124
7.3. Поняття, види і засоби спілкування	132
7.4. Психологія конфлікту	148
Тема 8. Особистість і діяльність	164
8.1. Поняття і будова людської діяльності	164
8.2. Види і розвиток людської діяльності	168
8.3. Діяльність і психічні процеси	170
8.4. Уміння, навички і звички	172
Розділ II. ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ	175
Тема 9. Педагогіка як наука про виховання, навчання та освіти	175
9.1. Об'єкт, завдання, предмет і галузі педагогіки	176
9.2. Категорії педагогіки	179
9.3. Генеза педагогіки як науки	180
9.4. Аксиологічний аспект педагогіки	183
9.5. Принципи педагогіки	185
9.6. Методи педагогіки	190
Тема 10. Освіта в культурі людства	195
10.1. Зміст, принципи побудови та рівні освіти	195
10.2. Основні типи навчальних закладів, їх характеристика. Акредитація навчальних закладів. Документи про освіту	198
10.3. Нормативна і навчально-матеріальна база освіти	200

Тема 11. Навчання – головний шлях освіти	202
<i>11.1. Методологічна основа процесу навчання.</i>	
<i>Функції навчання</i>	203
<i>11.2. Структура процесу навчання</i>	207
<i>11.3. Принципи навчання</i>	210
<i>11.4. Система навчання</i>	212
<i>11.5. Методи навчання</i>	216
<i>11.6. Організаційні форми навчання</i>	223
<i>11.7. Контроль і оцінка результатів навчання</i>	232
Тема 12. Теорія виховання	239
<i>12.1. Суть і завдання виховання</i>	240
<i>12.2. Закономірності і принципи процесу виховання</i>	241
<i>12.3. Основні напрями виховання</i>	246
<i>12.4. Методи і форми виховання</i>	264
Тестові контрольні роботи та тести	269
Короткий термінологічний словник	299
Використана і рекомендована література	314

ВСТУП

Цей навчальний посібник – не для майбутніх психологів та педагогів, хоча й ті, й інші, безперечно, знайдуть у ньому багато корисного та цікавого для себе. Але, перш за все, ця книжка написана для "усіх імайбутніх": юристів та медиків, інженерів та менеджерів, економістів та політологів... У зв'язку з цим матеріал, який включений у посібник, максимально позбавлений професіоналізму. Головним його завданням є розгляд психології і педагогіки у якості важливих компонентів загальнокультурної та загальногуманітарної підготовки спеціалістів.

Особлива увага звертається на визначення основних понять психології. Наукові визначення короткі, тому вони доповнюються більш докладними матеріалами. Підвищена увага приділяється значенню термінів, які вживаються в психології, що зумовлено їх особливістю. Можна сказати, що для тих, хто починає знайомитися з психологією, абсолютно необхідним є акцент на чіткому визначенні понять. Це створює стійкі засади, які можуть допомогти зацікавленій людині подолати розбіжність думок з приводу змісту переважної більшості психологічних понять.

При написанні психологічного розділу посібника ми прагнули врахувати ще дві обставини. По-перше, більшість студентів не завжди в змозі придбати літературу (список якої достатньо широкий та розмаїтий) з різних розділів психології, тому даний посібник може частково компенсувати цей недолік. По-друге, для деяких студентів фундаментальні керівництва з психології можуть бути доступні тільки через бібліотеки з їх обмеженим терміном читання літератури. У зв'язку з цим посібник може розглядатися як конспект, користуючись яким можна відновити у пам'яті матеріал, надбаний на лекціях, з підручників та оригінальної літератури. Якщо ж говорити про тих студентів неспсихологічних спеціальностей, які мають до психології лише навчально-прагматичну зацікавленість (хоча маємо надію,

що таких небагато), то для них цей посібник надає максимальні можливості для реалізації цього інтересу.

При вивченні педагогічного розділу посібника наш читач отримає не тільки деяку сукупність відомостей із проблем виховання, навчання та освіти, але й уявлення про загальнолюдські пріоритети в освіті та вихованні різних країн, епох та цивілізацій.

При складанні змісту педагогічної частини автор дотримувався культурно-цивілізаційної концентрації педагогічного знання та досвіду через різноманіття педагогічних орієнтирів сучасної людини у розв'язуванні кардинальних проблем нашого часу. При цьому на перше місце ставилась ідея, що педагогіка, як усяка наука, що розвивається, постійно переглядається та розширює аспекти розуміння своїх основних категорій, а на практиці безперервно збагачується досвідом виховання та навчання. Розширюючи межі традиційної педагогіки, при підготовці тексту використовувались сучасні дані з історії, результати наукових досліджень педагогів та психологів, а також світовий та вітчизняний інноваційний педагогічний досвід. Тому зацікавлений читач зануриться у різноманіття смислового поля та призначення педагогіки.

Даний посібник певною мірою енциклопедичний, а отже, корисний для широкого кола читачів – від педагогів-професіоналів і студентів вищих навчальних закладів до школярів та їх родичів. У ньому не тільки пропонується різноманіття напрямлень педагогічної науки і практики, але й порушуються соціально-педагогічні проблеми, з якими стикаються як діти, так і дорослі. Тут розглядаються не тільки традиційні проблеми навчання, виховання та освіти в достатньо багатому змістово-смислового різноманітті, але й педагогічні орієнтири для сучасної людини у тих чи інших умовах – в сім'ї, на виробництві, в школі чи вузі, на вулиці чи в компанії ровесників.

Знання основ психології і педагогіки може стати в нагоді читачу також для того, щоб подолати труднощі спілкування, усвідомлено вибрати способи дії на себе і на інших у

виховних цілях в тих або інших життєвих ситуаціях, бути готовим до виховання своїх дітей, не виключаючи готовності до педагогічної діяльності. У зв'язку з цим автор намагався зробити зміст книги якомога доступнішим, привабливішим і кориснішим як за змістом, так і за стилем викладу матеріалу.

Чому ми вважаємо за необхідне і можливе введення "не-педагогів" у світ педагогічної науки і проблем освіти або виховання? По-перше, тому, що сфера виховання і освіти завжди викликала широкий інтерес у будь-якої людини, була пріоритетною в розвитку особистості, суспільства і держави. Та і взагалі, незалежно від освіти, кожна людина, як відомо, всеодно вважає себе фахівцем у педагогіці (так само, втім, як у політиці і медицині). По-друге, посібник більшою мірою, все ж таки, орієнтований на студентство. А, як відомо, головне призначення вищої освіти – залучити студента на шляху його становлення як Людини, фахівця, громадянина до самостійних роздумів, пошуку і діалогу в процесі вирішення фундаментальних і прикладних, життєво важливих проблем у науці, техніці, культурі і суспільстві.

У всьому світі значущі напрями і стратегічні орієнтири в розвитку таких сфер, як освіта і виховання, визначають не тільки психологи і педагоги, але і економісти, і політики, і юристи, і соціологи, і багато інших спеціалістів, що закінчують вищі навчальні заклади. Більш за це, у величезному різноманітті сучасних освітніх доктрин, стратегій, систем і технологій вельми небезпечним є виділення лише інваріантних або універсальних, бо педагогічна творчість і інноваційна діяльність безперервно збагачує і деколи "розхитує" (як видно з історії) сталі ідеї і моделі, розвиваючи їх. Наскільки багатогранний світ, настільки різноманітна і педагогічна традиція. Хоча в процесі духовної інтеграції істотно різних людських співтовариств в єдиному світовому освітньому просторі цілеспрямований пошук ідей і освітньо-виховних стратегій не припиняється.

Одним з прикладів цього є приєднання України до Болонського процесу, основними принципами якого є автономія та

відповідальність університетів, відповідальність освіти перед суспільством, формування європейського простору вищої освіти одночасно та паралельно зі створенням європейського простору наукових досліджень, підтримка та розвиток традиційної різноманітності європейської освіти з точки зору мов, національних систем, інститутів, орієнтації профілів підготовки та навчальних планів, якість як фундаментальний принцип освіти, сумісність навчальних програм з європейським ринком праці тощо.

Автор висловлює щире подяку рецензентам посібника – професору Д. Р. Пачковському і доценту М. П. Салаш за цінні побажання щодо покращення його змісту і структури, а також професору В. М. Пічі, який брав участь у підготовці посібника, підтримав його ідею та сприяв її втіленню.

Передбачаючи продовжити роботу над навчальним посібником «Психологія і педагогіка», автор буде вдячний усім, хто висловить свої критичні зауваження і побажання щодо його вдосконалення, які можна надсилати на адресу: ТзОВ НВФ «Магнолія 2006», а/с 2623, м. Львів-60, 79060, Україна; тел./факс: 240-54-84; e-mail: alexmagnolia@org.lviv.net.

Навчальне видання

Юрій Геннадійович ШАДСЬКИХ

ПСИХОЛОГІЯ І ПЕДАГОГІКА

Навчальний посібник

Керівник видавничого проекту В. М. Піча

Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Умовн. друк. арк. 18,60.

ПП "Магнолія 2006"

м. Львів, 79053, Україна, Перфецького 11 А, тел.+380503701957
e-mail: magnol06@ukr.net
<https://magnolia.lviv>.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції;
серія ДК № 2534 від 21.06.2006 року, видане Державним комітетом
телебачення і радіомовлення України.

Віддруковано у друкарні видавництва "Магнолія 2006"